

ZAMENJIVANJA

Taman kad je moja žena krenula da dodirne moj stari kauč, dreknuo sam: Stani! priča grupi prijatelja, penzionera, u donjem parku ardurskog naselja Staracin, penzioner Stajo Stajak. Sav spleten od bisernog pletiva skromnosti, jednostavnosti i dobrote, kako ga opisuje njegov dobri drugar Zito Kalem, koji se samo naizgled stegnuto smeška Stajakovim pričama.

Stajak je danas izbeglica. Nekad beše vrstan stručnjak u tekstilnoj industriji, u dalekom mestu u kojem je živio i radio. U kojem je i rođen, nekih davnih godina. Kad je s koricom hleba i s malkice kupovne a kao kamen stećivi tvrde marmelade bilo – majka Maru... U slobodno vreme je pisac; ni priznat ni poznat, ocena je onih, istina retkih književnih kritičara koji su izvolili da zabeleže pojavu neke od njegovih knjiga... ni priznat ni poznat, velimo, onoliko koliko zavređuje ono što stvara i što se retko kada može naći u ardurskim knjižarama. Ali... I spletom srećnih okolnosti – *isterao* je penziju. Kakva je – takva je, njegova je, radovao se, objašnjavajući ponekad gde je i koliko je dugo šta radio, pa, eto, i zaslužio...

Stajakova priča je tiha. S humorom kakav poseduju mudri i s bogatstvom proputovanog sveta i uopšte proživljenog života iskusni ljudi. Na njegovom mršavom i uvek izbrižanom licu nema ni traga bilo kakvom unutrašnjem smešku. Ni mrštenja nema. Nego je sve smirena Božja blagodat sklada očiju, usana, reči; bez bora na čelu. Cenjen je i poštovan od komšija i sugrađana koji su uspeli da ga dobro upoznaju, po njegovom prispeću, u tom delu Ardure. U njihovom zelenom, mirnom i punom pasa lualica Staracinu. Iako bolešljiv, on je ipak srećan i živahan šezdesetsedmogodišnji čovečić.

A baš je rukom krenula, nastavlja on, nešto da premeri, proveru, napipa. Da pređe dlanom preko čupkaste, odavno umaščene i na pojedinim mestima izlizane tkanine. A ti lizovi meni deluju kao pusta i prljava ostrva koja su nanele mutne vode s najviših planina ovog sveta. Da bi, posle toga, kazala: Ne, ovo ruglo zaista moram da zamenim! E, nećeš! drećim. Njoj ruka ostade u vazduhu. Sa šakom i kažiprstom na vrhu. I u tom trenutku ne gledam u svoju ženu, nego u njenu ruku. Ona je, ta njena ruka baš ta koja mi i čini sitne i podle zloće. Sa ženom bi još nekako i moglo da se iskobelja. I da se istera mak na konac, ukoliko bi bilo potrebno. Ali ruka... Ta kad krene, nema ga majci da zna da stane! Ode ona: od predmeta do predmeta, od stvarčice do stvarčice, od knjige do knjige... O časopisima i novinama koje dovlačim i čuvam kao pseto davno oglodane goveđe kosti – da se i ne priča.

Nekoliko časaka njena ruka stoji kao ukočena, toči priču gospodin Stajak. Dok se kao posledicom mizernih penzija neuhranjeni starčići samo smeškaju. I pored toga što moja dreka beše odsečna, oštra, kao da sam nožem... od čega bi se i puk vojske sledio, zanemio, moja žena – ništa. Kao da se nisam ni prodrao. Njena ispružena i kao puška zapeta ruka, sa šakom i kažiprstom na vrhu zaista stoji nekoliko časaka u istom položaju. Bez pomeranja. Kao optička varka. Kao ono kod ruskog pisca Danila Harmsa, kad Semjon Semjonovič stavlja

pa skida naočari i jednom vidi da na boru neko sedi, a onda vidi da na boru niko ne sedi. Tako se i meni činilo: jednom je vidim, čim stavim naočari, a kad ih skinem – ruke nema. U stvari, ona je čekala povoljan časak, kao zmija proleće, pa da krene. Da nastavi s onog mesta na kome je zastala. I da stigne do tačke ka kojoj se ustremila. Znam ja nju, tu njenu svrdlastu ruku. A za rukom kreće joj i glas. Jer ona bi zamenila to i to. Zar ne vidim na šta je to nalik...

Neverovatno je koliko je moja žena mrtva-hladna! Ona ispruži ruku i ispusti glas. Pa se pretvara kao da se to nje i ne tiče. I dok govori, kazao sam, ne gledam u nju. Ne stignem – moram da pratim njen glas koji prati njenu ruku. Kod drugog sveta je obrnuto – glas pa ruka. Eto... Zatim dugo gledam u ono što njena ruka dodiruje i što njen glas opisuje. Dok za to vreme njihova vlasnica radi nešto sasvim drugo. Bilo šta. I to s namerom da mi odvuče oči, moj pogled u stvari sa svoje ruke. Da me kao lukava lija svojim telom bez ruke prevede žedna preko vode. Međutim, ni ja se ne dam: i dalje gledam u ne toliko star koliko izandao kauč. Njena ruka i njen glas zastali su tog dana baš kod njega – dodiruju ga. Ostvarivši tako ono što je ona i želela – podmuklu i vešto izvedenu najavu njegovog zamenjivanja. Dok ona kao ona u tome uopšte ne učestvuje. Molim lepo, tako ispada.

Inače, nauči je poznato da stvari koje služe isključivo njihovom vlasniku, kazuje Stajak, ukorak prate starenje svog vlasnika. Do takvih saznanja došao sam posmatrajući stvari koje samo meni služe. Jer ona je, moja žena naime, pre nekoliko godina poklonila onaj prethodni kauč sirotinji sirotinjskijoj nego i sami što smo. I kupila drugi, na rasprodaji, za sitne pare. Što znači, zamenila je... Međutim, šta to вреди kad se novi kauč brzinom severozapadnog ledenog vetra prilagođavao starosti svog vlasnika. I počeo ubrzo, kao i kod gazde što beše isto tako – da škripi, da mu se cepa mebl-štof, da se sve teže rasklapa... Hoću reći: koliko para – toliko muzike. I još nešto – moj kauč ne podnosi da neko drugi sedi na njemu. Toga drugog neka od opruga obavezno ubode u zadnjicu. Tako je jedan moj prijatelj, posle uboda, naravno, kad je zaseo baš na najizbočenije mesto kog se i sam klonim, te umesto da se ljuti na kauč i njegovu oprugu, on se prodrao meni u lice: Feder! Tako sam čuo. Pa sam ispravio prijatelja kazavši mu da se ne kaže feder, nego opruga. Moja žena se nasmejala i kazala kako on nije ni kazao feder, nego mi je u lice, sve rimujući... i tako dalje, a ovde su se i starčići nasmejali... likujući, njegova žena, a ne starčići, zbog još jednog očiglednog dokaza – kako je zamena kauča zaista neizbežna. A kada je ponovo krenula rukom ka kauču, ćutao sam kao zaliven. I u tim trenucima moj pogled bivao je sve kraći, dok je njena ruka postajala sve duža. Ćutao sam, dakle, pobeđen, poražen. Kao Napoleon kod Vaterloa. A njenu ruku i njen glas doživljavam kao vojvodu od Velingtona i Gebharda fon Blihera, koji su ga i porazili, zauvek.

Znači, na redu je moj stari kauč. S kojim sam se baš uhodao, srodio: kada leškarim i gledam, u nedostatku programa, televizijske voditelje, ponekad sam uspevao i da znam šta gledam, kada čitam – mogao sam da pratim i donekle da pamtim ono što čitam... Jedino sam se gubio u priči koju je trebalo da ispričam sam. Jer kad glas moje žene stisne u škripac moj glas – ode moja priča! Rasturi se u paramparčad. Pa su oni kojima sam to kasnije pričao, tu sve prisutniju pojavu kod mene povezivali s godinama mog života. A moju priču je, upavši mi u reč, naprosto presekašvi moj glas, kao da ga je sekirom... već na početku onoga što sam hteo da ispričam, nastavila i ispričala moja žena. Moram priznati – slikovitije i opširnije nego što bih to sam učinio.

Te kad je palo veče i ptice se smirile, te lišće kad je počelo da treperi s vetrom prvih zvezda, kada park beše opusteo, i priča se gasila. Da bi se sutradan, u pitkom mirisu predvećernjih časova, nastavila.

Čudne pojave iznenadnih zamenjivanja kod svoje žene primetio sam, priča gospodin Stajak, još u vreme kad smo imali svega i svačega. Kad nijedno nismo imali ni jednu jedinu sedu. Kao što ih sada imamo, veli on, pa prstom prođe kroz kosu. Ona svoju kosu farba, dok se meni sedost vidi i u očima. Mada se ja još ne zamenjujem u svojim očima s njenom farbom za kosu. Međutim, još tada sam kod nje osetio strah od iznenadne mogućnosti da izgubimo sve. I tada je ona počela da zamenjuje i ono što je očuvano. Što je moglo da služi bogzna koliko dugo. Počela je čak i da gomila mnogo onoga što beše apsolutno nepotrebno. Da nabavlja nove stvari, predmete, kućne mašine, pribor... a što smo posedovali. Tako me je jedno jutro, kad je počelo sve da se raspada – i oko nas i u nama, pitala: A otkud nama dve veš-mašine?! Čutao sam, bled i od vremena koje je tištalo i tmuštalo sa svih strana, kao i od njenog proročanskog pitanja. Jer šta mi imamo toliko toga za pranje? mogao sam da pitam. Vreme koje nam je kasnije došlo ne bismo mogli, sasvim sigurno, ni s milionima veš-mašina da operemo. Ničije krvavo i prljavo vreme ne može se bilo čime i bilo kako oprati... nikad, nikad, da znate. No... Ona je tada bila ubeđena da ćemo zamenjivanjem i kupovanjem i onoga što smo imali – uspeti da sačuvamo bar deo od svega toga. Jer ostaće nešto i nama. Što je svega više – više će ga i ostati, mislila je. Čitao sam joj u očima te misli; čitao i odgonetao. Dok ona o tome nije nikad ni jedne jedine reči... U zamenjivanju je nalazila snagu da se bori protiv sve prisutnijeg straha od gubljenja. Da, iz njenog pogleda u budućnost – širio se strah. I on je popunio sve ono u njoj što bi trebalo da je vera, nada; bar zrno radosti da zabiseri iz nje. Strah je kroz nju sve većma disao i uzdisao. Presecan gustim senima neizvesnosti. Nisu vredele reči ni dečje ni moje utehe. S druge strane, znam da nije ni dobro kad čovek nema straha. Iz straha se i rađa hrabrost. I ona traje onoliko dugo koliko... i da ne naklapam sada i o tome. Jer svi smo mi psiholozi, psihijatri i Frojdovi za druge, niko za sebe. Kao što postoje i nebrojene vrste strahova. Ima ih... jih... ih... A nju je, milu moju ženu, uhvatio baš taj – strah od gubljenja, gubitka. Ne od smrti. Smrti se ona nikad nije bojala. I nisam baš siguran da li joj je taj strah rađao i rađa hrabrost... Ili je obrnuto... Eto...

A onda se sve brzinom komete strovalilo u svoj i naš sunovrat. I jedno jutro samo smo se probudili u izbeglištvu. Bez igde ičega. Ništa mi nismo imali. Pa je ona i ono što smo skupili, dobili, što smo i na jedvite jade kupili, a što je takođe imalo i vek trajanja, ili bi se kao nekvalitetno veoma brzo izandavalo, ona je, dakle, i to počela da zamenjuje. Tako je otišla i moja do tada omiljena šoljica za kafu. Iz nove šoljice kafa se uopšte nije pušila. Sedeo bih i zurio u prazninu. Hteo sam nešto da pišem, a nije išlo. Jer meni prva rečenica, prvi stih, svejedno, kreću iz šoljice za kafu. Dugo mi je trebalo dok se nisam navikao na novu. Koja beše kao uzela. Sva kao upočak na bednom stolnjaku koji smo samo s vremena na vreme širili po stolicu od kartonskih kutija. Nedavno su otišle i velike stare šoljice, koje smo dobili od... Zamenjene su. Stigle su nove, po sredini uske, u koje ne mogu da drobim hleb u čaj pa kašičicom da zahvatam i lepo da večeram. U našem malom i vlažnom podrumskom stančiću koji smo dobili od... da ne pričam sada... sve tri slavine za vodu zamenjene su s nekakvim modernim. Pa u kibli, kako nazivam naš toaletić s tušićem, udaram glavom u neku od tih, novih. A da i ne pominjem regulisanje tople i hladne vode. Kako god da vrtim – iz

kible izađem kao ošurena kokoš. Šta je bilo? pita ona, gledajući me zaista kao kokoš pripremljenu za čerupanje. Dok je na pevcu u meni odavno zaboravila. Ništa! dreknem. I dodajem: Fon Bliher! Molim?! veli ona, glasnije. Te kad je ugledala muvu koja se beše uvukla u našu petostranu stambenu kutijicu, ona dreknu: E, da znaš da ću i tebe da zamenim! Od straha sam se stresao. S kime ćeš nju da zameniš, pobogu ženo, mislim. I ne pada mi na pamet da to izgovorim. Jer se ionako bliži jesen pa će se i mnogo koječega drugog zameniti, kad su nam već zamenjeni i kad smo zamenili rodne zavičaje, svoja sela, gradove, neba, potoke, reke, zvezde, šume, ptice...

Jednog dana krenuo sam u šetnju, nastavlja petog ili sedmog predvečerja penzioner Stajak, i na putu do parka prolazio sam, kao i uvek, pored naših kontejnera. Kadli, imam šta da vidim: moj jastuk! Visi na kuki, odnosno ručki kontejnera. Onoga trećeg, kad se krene ulicom odozgo, u smeru vetra, nizbrdo. Na kome uvek visi nešto interesantno. A zbog čega baš na tom, trećem, ne znam. Prilazim, privirujem, oprezno. Uvek postoji mogućnost da mi je nešto od glave ili iz glave izbačeno s jastukom; u njemu, na njemu, svejedno. Kao klempavo levo uvo, na primer. Od rođenja mi ono švrlja kud hoće i kako hoće. Događa se da mi glava ide jednom stranom ulice, a ono drugom. Pa se kod mene nikad, ama baš nikad ne može govoriti o onoj poznatoj pojavi: na jedno uvo uđe, na drugo izađe. Kod mene svako uvo, što kazao narod, vodi svoju politiku. Osim, naravno, kad moja žena govori. Nisam ni ja to znao sve do jednog dana kada mi je kazala: Radio ti svira, televizor ti priča, a ti čitaš! Šta si ti? Genije!? Zatim sam ustao i krenuo da ugasm nju. Ali... Ne, ništa od moje glave na izbačenom jastuku, rekoh u sebi, pa produžih u park. Od tada sve češće zastajem kod kontejnera. Ima šta i da se vidi! Koliko me je samo bačeno unutra ili okačeno o onu kuku ili ručku, sa strane. Ti nisi ni svesna da u svakom tom predmetu zamenjuješ i deo mene, kazao sam ženi. Jer ja se više nisam ni usuđivao da zveram po stančiću i da primećujem šta je sve zamenjeno. Mnogo je jednostavnije da virnem u kontejner. A ono što visi, okačeno o kuku, odnosno ručku, svejedno, vidi se izdaleka.

Ona je, moja žena dakle, ispruživši pa spustivši ruku na kauč, da se ja vratim na njenu ruku, koje sam se, bez obzira na svoje dranje, baš uplašio, kazala: Muka mi je od te starudije! Pa je u tom času krenula rukom ka meni. A ja se nisam usuđivao da upitam – na koju ona to starudiju misli: na mene, na kauč ili na nešto sasvim treće. Ne, nee... Taman posla da pitam.

Bližila se sumporasta jesen. Vetar je počeo sve jače da duva, a šljive da opadaju. Te kraslavci, paradajz, paprike, jabuke, kruške, pijaca, zimnica... A i vredne i umešne ruke moje žene... Te ose i pčele po voću, po povrću... Dok njenoga glaska niotkud. Melje, kuva, meša, hladi, rasipa, puni... Sada su staklene tegle njen svet. Mene uopšte i ne primećuje, priča penzioner Stajak. A starčići – smeškaju li se, smeškaju. Da li sam već zamenjen? pitam se u sebi i ćutim. Jer sve se nekako pomešalo, uzvrtelo, postalo drugačije. Zastalo je zamenjivanje.

A onda sam jedno veče u njenim rukama ugledao roman argentinskog pisca Bjoja Kasaresa *Oni koji vole, mrze*. Nije on to sam napisao, velim svojoj ženi. I njegova supruga, Silvi-na Okampo Kasares, takođe književnica, autor je tog kriminalističkog romana koliko i on, dodajem tiho, škripavo, sa strahom. A kad bi ostavila knjigu, počeo sam krišom da je listam. Neverovatno: cela dva odlomka iz romana *Godina smrti Rikarda Reiša*, nobelovca Žozea Saramaga, ubacila je u roman argentinskih autora. Iz kojeg je prethodno izvukla dva odlomka u kojima ni u nagoveštaju nema ama bilo šta od onoga što bi trebalo da je zagonetno u

jednom kriminalističkom romanu. I te odlomke ubacila je u Saramagov roman. Kad sam joj kazao da joj to zamenjivanje neće uspeti, jer ovo dvoje su pisali na španskom jeziku, dok Saramago piše na portugalskom, ona je odmahнула rukom i kazala: Već sam ja te jezike u ovim romanima, uz neznatne inovacije, potpuno zamenila. Prevela? pitam. Ma kakvi prevela! Čitam. A negde pri kraju svog romana Saramago kaže da je čitanje prva sposobnost koja se gubi. Zbog toga i mora sve što može da se zamenjuje – zameni. Kako se ne bi izgubila ta prva sposobnost. Razumeš?! kroz pitanje podviknu ona. Ne, rekoh. A ti prestani da čitaš, veli ona.

Baš je to veće mirisalo i na kišu. Te ona, te ja... priča gospodin Stajak. I lišće zatreperi, ptice će na grane, u krošnje, ili negde drugde – u svoja gnezda, a penzioneri će još jedan dan kao još jedan korak kroz život, iz života... ko bi ga znao šta će i kako će.

Ali, ne žalim za onim što je prošlo, priča on jednoga od tih dana rane jeseni. Da sam tog, nedavnog dana samo to video – bilo bi mi dosta za ceo život. Jer ceo život čekam da vidim leteću vevericu. I – ništa. I tada, odjednom – ona! Preletela je od grane one topole do grana onoga visokog bora, pokazuje Stajak rukom na oba drveta, pa nastavlja: Brat-bratu – četrdeset metara. Kakva lepota! Ne beše to skok sa jednog drveta na drugo, nego skok iz jednog vremena u drugo. Ona je preskočila vreme ispod sebe. Preskočila je nas i naše vreme. Gde ste se vi tada izgubili, ne znam. A iza njenog leta, u pozadini: jesen, nebo, u daljini vinogradi, kukuruzi, sećanje, ljubav, mladost... Zatim je veverica nestala u svom letu, a let je zauvek ostao u meni. Posle toga stvaram sliku koju ću ispričati svojoj ženi. I to sliku kojoj ona neće moći bilo šta da zameni, nijedan detalj. A detalj je sve. I sve je u detalju: umetnost, vera, san, nauka koja ulazi u detalj i otkriva, otvara, pamćenje... Bez obzira na jesen, lišće, park... Jer veverica... Hteo bih, u stvari, da svom životu vratim lepotu sporosti. Da sve teče lagano, meko. Kao veveričin skok, let. Mada njen skok, let, svejedno, jeste bio brz, ali i mek, lagan. Hteo bih da dugo traju blistavi trenuci jednostavnosti, dobrote. Da zastanemo u najlepšem trenu starosti. Da živimo još malo, da uživamo u disanju i u slušanju toga što dišemo. Ionako ćemo jednog dana svi završiti u kompjuterima, u mobilnim telefonima, postaćemo poruke, njihova brzina, njihova i naša deca. Jednog dana na ovoj klupi, ovde, u parku, sedeće, umesto nas, naše poruke i kuckaće se prstima naše dece. I sve će to pokušavati da se poručuje o našim bolestima, tugama i radostima, o našim zauvek izgubljenim zavičajima. Možda nas tada neće ni biti. Ali će ostati vreme u koje smo tako brzo prispevali, srljali. Ostaće vreme zadovoljno što je uspelo da nas se reši. I to vreme umreće jednog dana i našu brzinu, brzinu bez knjige, bez duše, bez duha. Ili ćemo mi umreti od brzine, a brzina će, posle nas, zauvek nestati u večnosti jednog sveopšteg i beskonačnog vremena. I verovatno će sve ponovo poteći iz početka...

Auuu, ode ti, moj prijane! oglasi se sikom veverice Zito Kalem.

U tim trenucima svi behu zagledani u prostor između topole i bora. Kao da će svakog momenta leteća veverica... A neće.

I onda sretнем njenu doktorku, nastavlja, bogzna kog dana, gospodin Stajak. Šta je? pitam. Ništa strašno, veli doktorka, pa nastavi: Strah od vas. Molim?! velim, zaprepašćen; zinuo u doktorku kao da ću je pojesti. Pa skupim usta, jer može žena da pomisli da je moja žena zaista u pravu. Pa za svih ovih četrdeset godina braka ni ruku nisam podigao, rekoh tiho. A trebalo je da drečim. No se suzdržavam i znojim. E, baš zbog toga što niste, veli

doktorka. Jer da jeste, ona bi znala kako to izgleda. Ovako... I zbog toga zamenjuje? pitam. Ne zbog toga, veli ona. Nego zbog toga što bi trebalo da upravo vi razmišljate o tome kako bi to bilo lepo kada biste pokušali... jer lepotu ljubavi i čine pokušaji ili nastojanja da se ona razume, neguje i čuva, a ne da se izležavate na starom i izandalom kauču, tako je kazala, veli mi doktorka. Ne razumem, rekoh. Ni ja, veli doktorka. Ni mi, rekoše starci, dok je veče ponovo... a beše i zahladilo. Te ni reči o zvezdama, mesečini...

I ponovo ću na putu do zgrade pored kontejnera, priča Stajak. Kadli na kuki, ili ručki kontejnera, svejedno, obešen niko drugi nego – ja! Znači – zamenjen! Nemojte vi meni sada ovo ili ono. Valjda mogu sam sebe da prepoznam. I ona, ta moja zamena, gleda me pravo u oči. Verovatno se čudi kako sam ja njoj veoma loša i gotovo nikakva replika. Jer ne zaboravite da svaka replika umišlja kako je ona original, a original da je njena neuspela kopija. A ova moja ne shvata, i ne prihvata, naravno, činjenicu kako je ona stvorena kao rezultat potrebe moje žene za zamenjivanjem. I tako... što je mnogo – mnogo je, zaključujem tada, baš besan.

A onda kao furija uletim u stančić. Te kakva veverica, kakav let, kakvo lišće... Na novom, znači zamenjenom kauču sedi – on! Čita roman u kome je one odlomke zamenila moja žena. On kaže da je to uradila njegova žena. A ko je zamenio kauč? pitam, izbezumljen. Ja! veli on, mrtav-hladan. Zatim ispruži ruku, a na njenom vrhu – šaka s kažiprstom. Posle toga pusti glas za rukom: Neka se zna već jednom ko je u ovoj kibli od života muško! I taj što to reče trebalo bi da je moja žena.

Kada mi je pružila, pružio kecelju i kazala, kazao da skuvam kafu, jer vreme je, znao sam koliko je sati. Koliko je sati? upita ona, on, svejedno. Šest, kažem. Poslepodne? Pa zar ti ne vidiš da smo mi jutro zamenili za veče! Kao dete kad često piški, pa zameni noć za dan, veli. Šest je poslepodne! dreknem. Da, da, vreme je za kafu, čujem glas što plaho treperi za ispruženom rukom sa šakom i kažiprstom na vrhu. I ona se, ta šaka s kažiprstom na vrhu odjednom rascvetala u beo večernji cvet. Pa miriše, Bože, što miriše, velim. Kafa? pita moja žena.

A divni i od mršavosti povijeni i usukani starci ponovo se nasmešiše.

Pa se i Stajo Stajak nasmeši. I blisnu kao rana trešnja ispod rosnog lista svoga zauvek zamenjenog života. Zatim poče, u bunilu, da govori o ruci svoje žene, koja je zastala nakon što je on dreknuo. A onda je i sam zastao. Što potraja... Bogme to potraja.